

COL·LABORACIÓ

VI SEMINARI SOBRE "EL MONACATO" DEDICAT A "LA IMAGEN DEL MONJE DE LA EDAD MEDIA"

Aguilar de Campoo (Palència)

Els passats dies 10 al 13 d'agost es va celebrar a Aguilar de Campoo, una agradable vila del nord de Palència, el VI Seminari sobre "El Monacato". Aquest any el curs ha portat el títol de "La imagen del monje en la Edad Media", continuant amb això el cicle que organitza anualment el Centro de Estudios del Románico.

Les conferències s'han dut a terme en l'incomparable marc del monestir de Santa María la Real. Aquest fou fundat l'any 822 per l'Abat Opila i edificat sobre les ruïnes de dues capelles molt antigues (dedicades a Sant Pere i Sant Pau), descobertes durant la Reconquesta per un cavaller anomenat Alpidio. Però, encara que aquesta és la història tradicional de la fundació, s'ha d'assenyalar que l'església de Santa María no està documentada històricament fins el segle XI. En aquesta època hi ha moltes donacions dels senyors feudals de la zona, i a mitjans del segle XII el monestir té una economia brillant. Durant tres segles i mig van viure-hi els frares com a clergues regulars o amb caràcter benedictí; però el 1169 el rei Alfons VIII va donar "el lugar llamado Santa María de Aguilar, con sus dominios, fuentes, molinos y todo lo que le pertenece" a l'orde dels premostratencs. Els antics ocupants van presentar diverses demandes, però el 1173 l'afer va quedar resolt a favor dels premostratencs per una butlla del cardenal Jacinto i a partir d'aquesta data el monestir s'anomenarà Santa María la Real.

Encara que l'Edat Mitjana és l'època de major esplendor del monestir, és un període ple de plets per la seva constant expansió territorial. Durant uns quants segles, Santa María la Real alternarà períodes d'esplendor amb d'altres de davallada, fins que pel Decret Ministerial de l'11 d'octubre de 1835, el monestir desapareix com a institut eclesiàstic. A partir d'aquesta data es produeix l'abandó de l'edifici, i encara que el 12 de juny de 1866 s'havia declarat Monument Nacional per "Real Decreto", l'edifici es va anar ensorrant. El 1871 es van agafar la majoria dels capitells del claustre, i alguns de l'església, per portar-los al "Museo Arqueológico Nacional". Quan el 1909 Lampérez va realitzar el primer estudi sobre l'edifici, ja ens parla del seu estat lamentable: "bóvedas hundidas, sepulcros abiertos, fragmentos esparcidos... abandono y profanación; tal es lo que se ve allí". Durant la Segona República hi ha un primer intent de restauració construint una nova teulada a l'església; però la instal·lació d'una caserna a l'edifici durant la Guerra Civil causarà nombroses destrosses. El 1961 García Guinea va publicar la seva obra "El Románico en Palencia", on demanava una immediata intervenció per salvar el Monument, i aquesta va arribar el 1964 a càrrec de la "Dirección General de Bellas Artes".

Amb la creació el 1978 de la "Asociación de Amigos del Monasterio de Aguilar", s'ha realitzat un important treball de rehabilitació de l'edifici, el qual es trobava en un estat ruïnós. Però el propòsit d'aquesta associació no és només conservar el monestir, sinó també donar-li una nova funcionalitat. Per això des del curs 1984-85 el monestir es fa servir com a Institut de Batxillerat i és seu de nombrosos actes com la "Semana del Románico Palentino", entre d'altres. L'octubre de 1985 va començar el seu treball al monestir una Escola Taller per completar la restauració de l'edifici, i els seus treballs de documentació arquitectònica, històrica i arqueològica. Premiant tot aquest treball, el gener de 1988 Europa Nostra va guardonar la "Asociación de Amigos del Monasterio de Aguilar" amb la seva Medalla d'Argent.

Artísticament cal destacar, dins del conjunt del monestir, l'església (situada al nord del claustre), amb planta basilical de tres naus i un absis central de planta octogonal; de les seves antigues absidioles del segle XIII només es conserva la situada al sud. Els fidels accedien al temple per la porta romànica oberta als peus de l'edifici, sota l'espaldanya, mentre que la comu-

nitat ho feia directament des del claustre. El conjunt és de transició romànicogival, encara que hi ha parts de l'església construïdes en diverses èpoques. El claustre, com a element central de qualsevol monestir, és per on es tenia accés a la majoria de les sales de la planta baixa; en un principi estava cobert de fusta, però el segle XIII, els premostratencs el van cobrir amb unes voltes de creueria molt peraltades, sobre columnes bessones i capitells amb motius vegetals i geomètrics. La Sala Capitular s'obre amb tres grans arqueries al lateral del claustre, i està coberta amb volta de creueria: aquesta va ser refeta pels premostratencs el 1209 i té poca alçada pel fet que els dormitoris es troben en la planta superior. Aquesta sala ha sofert nombrosos canvis, com són l'obertura d'arcs al locutori o l'escala que puja als dormitoris, realitzada el segle XVIII.

Altres dependències del Monestir són: el locutori, petita sala amb volta de canó apuntat; la sagristia, que és el resultat d'una ampliació del segle XV, la qual va ocupar l'espai de l'antic "armarium" adossat a la Sala Capitular i de la qual encara podem veure la seva porta tapiada; el rebost, amb restes del segle XI; la cuina; el Refectori; etc. A la planta alta es trobaven els dormitoris, situats sobre la Sala Capitular i la Sala dels Monjos, els quals eren enormes dependències ja que els cistercencs mantenien el principi que la comunitat monacal havia de dormir en una mateixa sala.

Centrant-nos ja en les conferències pròpiament dites, podem assenyalar que aquestes es van celebrar al Refectori del monestir. Les sessions començaren amb una presentació a càrrec dels doctors José Angel García de Cortázar i Ramón Teja Casuso, directors del seminari. Després d'això, es van pronunciar les següents conferències:

* El Dr. Eloy Benito Ruano va parlar sobre "El concepto histórico de alteridad: la construcción de la imagen del otro en la Edad Media", donant una classificació d'altres grups de l'Edat Mitjana, com eren els bàrbars, els musulmans, els jueus, i dins la mateixa societat cristiana, els pobres, els malalts, els criminals, etc. Després d'aquesta conferència, igual com en totes les restants, va haver-hi un col·loqui.

* El Dr. Ramón Teja Casuso va parlar sobre "La imagen del monje entre los paganos". Aquesta ponència es va pronunciar en el lloc de la programada en un principi que portava el títol de "La visión del monje en la literatura latina medieval" i que havia d'exposar el Dr. Ramón Baltar. Aquest va ser l'únic canvi del programa inicial.

* El Dr. Salustiano Moreta Velayos va pronunciar una interessant conferència sobre "La imagen del monje en la literatura castellana medieval", i finalitzaren les sessions del dia 10 d'agost amb aquesta visió literària dels monjos.

La segona jornada de treball va començar amb una visita a Burgos, on vàrem poder visitar la Catedral i el Monestir de las Huelgas. A la tarda, després de visitar el monestir de "Santo Domingo de Silos", vàrem escoltar, en el seu interior, la conferència del Dr. Angelo di Bernardino sobre el tema "Los monjes vistos por sí mismos: autorrepresentación del monje y de la vida monástica". Amb això es va poder veure la visió que tenien els monjos d'ells mateixos i com es representaven en els seus còdexs manuscrits, per exemple.

El dia 12, novament a Aguilar de Campoo, es van celebrar les següents ponències:

* La Dra. Alba María Orsellí ens va parlar sobre "La visión del monje a través de la hagiografía". Aquesta conferència i l'anterior es van pronunciar en italià i sense cap mena de traducció.

* La Dra. Mercedes Durany ens va exposar la seva visió sobre "La imagen del monje entre los campesinos". En la seva ponència va destacar el fet que només es pot tractar aquest tema des del punt de vista dels monjos, ja que hi ha una total absència de fonts procedents dels camperols. La doctora pensa que en general el camperol té una visió positiva del monjo com a garant d'un ordre, encara que en alguns moments és vist com un opressor.

* El Dr. Luis Martínez ens va parlar de l'altre aspecte de la qüestió, "La imagen del monje entre los habitantes de las ciudades". Després d'això vàrem poder visitar totes les dependències del monestir amb el comentari de l'encarregat de l'Escola Taller.

La darrera jornada va començar amb una visita a tres de les moltes esglésies romàniques que podem trobar al nord de la província de Palència, les de "Zorita del Páramo", "Arenillas de San Pelayo" i "Rebollo de la Torre", encara que aquesta darrera pertany a la província de Burgos.

Després de dinar a Mave (població que també posseeix una església romànica del segle XIII dedicada a Santa Maria, amb una porta als peus de l'edifici decorada amb arquivoltes de ziga-zaga), vàrem tornar a Aguilar de Campoo per poder escoltar la darrera ponència a càrrec del Dr. José Sánchez Herrero, amb el tema "La imagen del monje en el clero secular". Per tractar aquest tema va fer servir dos tipus de fonts: les canòniques (Concilis i Sínodes) i les literàries ("Sermones de San Martino de León", "Vida de San Millán", "Vida de Santo Domingo de Silos" de Gonzalo de Berceo i el "Libro del Buen Amor" de l'Arcipreste de Hita). Després d'això es va fer la clausura, on es van poder discutir algunes qüestions generals.

Com podem veure, en conjunt podem dividir totes les conferències en tres parts:

— Per començar, una conferència de tema genèric, parlant de la imatge de l'altre durant l'Edat Mitjana.

— Una part dedicada a veure la imatge del monjo a través de les fonts literàries. Aquesta part es va veure reduïda a una sola ponència en no exposar el Dr. Baltar la conferència que tenia programada en un principi.

— I una tercera part dedicada a veure la imatge que projecta el monjo de l'Edat Mitjana entre els diferents grups d'aquesta societat (camperols, habitants de les ciutats, seglars, etc.). Segons el meu parer es podrien qualificar aquests estudis d'antropologia del monjo.

Per finalitzar aquest breu comentari del seminari sobre "El monacato", crec important donar unes poques dades sobre les esglésies del Nord de Palència visitades. Si no comento la visita al Monestir de las Huelgas, la Catedral de Burgos i el monestir de Santo Domingo de Silos és perquè són edificis prou coneguts per tots i així poder deixar lloc al comentari sobre aquestes esglésies, no per menys conegudes menys importants i riques. D'altra banda, amb això dono suport al desig principal del "Centro de Estudios del Románico", el qual pretén promoure el romànic del nord de Palència, una zona amb molta concentració de monuments d'aquest estil.

L'església parroquial de Zorita del Páramo data del segle XII, la seva planta és de creu llatina, amb un únic absis semicircular amb volta de forn, i té un creuer pronunciat. Els braços del creuer i la nau són coberts amb volta de canó. Les columnes tenen capitells vegetals i alguns historiatos (un cavaller matant un lleó, el tema de Daniel, etc.). A l'exterior l'església és molt senzilla, l'absis és llis i sense contrafort, i té una finestreta de mig punt (avui tapiada). Als peus de l'edifici es conserva una porta atrompetada, formada per vuit arcs lleugerament apuntats recolzats sobre vuit columnes amb capitells florals i geomètrics. L'arc més interior està decorat amb una arquivolta de ziga-zaga. A l'esquerra de la porta hi ha un petit cos rectangular amb una escala que deuria conduir a l'espadanya.

Arenillas de San Pelayo posseeix una església romànica que va ser reparada al segle XVI. La portada és formada per sis arquivoltes de mig punt i té una original iconografia amb un escrivà, un ferrer treballant sobre una enclusa, unes figures que semblen músics i, al quadrant de l'esquerra, una ballarina de perfil i en moviment que s'ha volgut identificar amb Salomé, dona representada a la propera església de Moarves. Al pòrtic hi ha catorze capitells amb temes vegetals i antropomòrfics. També és un conjunt interessant la Sala Capitular, que fou descoberta per Teótimo Pajares (rector de l'església) als anys setanta; l'accés des de l'església es fa per un arc apuntat al qual s'arriba per una escala construïda actualment. A l'interior hi ha una sèrie d'arqueries que surten de tres columnes centrals creant ogives.

L'única cosa a destacar a Rebolledo de la Torre és el fet que en una de les finestres del pòrtic occidental hi ha un interessant epígraf que ens parla de quan Pelayo va repoblar aquest solar el 1224 i d'un mestre anomenat Juan de Piasca que va fer aquest portal el mateix any. De tota manera la interpretació d'aquesta inscripció continua essent font de discussions entre els estudiosos.

Per finalitzar aquest comentari cal destacar que el Monestir de Santa María la Real, de Aguilar de Campoo, no és l'únic monument destacable d'aquesta vila, la qual constitueix un extraordinari conjunt històrico-artístic, amb edificis com la Colegiata de San Miguel, temple de tres naus ogivals edificades el segle XI, l'església de Santa Cecília, també romànica però del segle XII, el monestir de Santa Clara, l'església de San Andrés (romànica del segle XII), entre altres edificis d'èpoques posteriors.

Annabel López Gómez